3. Wooldridge J.M. Introductory Econometrics: A Modern Approach. – Cengage Learning.
4. Hastie T., Tibshirani R., Friedman J. The Elements of Statistical Learning. 2nd ed. – New York: Springer, 2009.
5. Solow R.M. A Contribution to the Theory of Economic Growth // The Quarterly Journal of Economics. – 1956. – Vol. 70, No. 1. – P. 65–94.
6. Romer P.M. Endogenous Technological Change // Journal of Political Economy. – 1990. – Vol. 98, No. 5. – P. S71–S102.
7. Schumpeter J.A. The Theory of Economic Development. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1934.
8. WIPO. Global Innovation Index 2023: Innovation in the Face of Uncertainty. – Geneva: World Intellectual Property Organization, 2023.

YOSHLARNING IQTISODIY FAOLLIGINI OSHIRISH – YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTINI RIVOJLANTIRISHNING MUHIM OMILI

Ergasheva Nafisa Baxriddinovna
Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali
“Iqtisodiyot va turizm” kafedrasi katta o‘qituvchisi
Shokirov Shoxruz Uchqun o‘g‘li
O‘zMU Jizzax filiali Iqtisodiyot yo‘nalishi talabasi
shokirovshoxruz008@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada Yangi O‘zbekiston sharoitida yoshlarning iqtisodiy faolligini oshirish masalalari tadqiq etilgan. Davlat statistika qo‘mitasi va Social Policy Lab ma’lumotlari asosida yoshlarning demografik tarkibi, bandligi va ta’limdagi ishtiroki, jumladan NEET ko‘rsatkichi tahlil qilingan. Gender va hududiy tengsizlik, ta’lim bilan mehnat bozori o‘rtasidagi nomuvofiqlik hamda moliyaviy resurslarga kirishning cheklanganligi asosiy muammolar sifatida aniqlanib, ularni hal etish bo‘yicha amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: yoshlar, iqtisodiy faollik, inson kapitali, demografik dividend, bandlik, NEET, yoshlar tadbirkorligi, hududiy tengsizlik.

XXI asrda mamlakatlarning iqtisodiy raqobatbardoshligi ko‘p jihatdan inson kapitalining sifati va undan samarali foydalanish darajasi bilan belgilanmoqda. Yosh avlod – bilim, tashabbus va yangi texnologiyalarni tez o‘zlashtirish qobiliyatini o‘zida mujassam etgani uchun – iqtisodiy o‘sishning asosiy harakatlantiruvchi kuchidir. Davlat statistika qo‘mitasi ma’lumotlariga ko‘ra, 2025-yil 1-yanvar holatiga 14 yoshdan 30 yoshgacha bo‘lgan yoshlar soni 9,63 million kishini, ya’ni aholining 25,7 foizini tashkil etdi. Jizzax viloyatida bu ko‘rsatkich 413,3 ming kishi va aholining 26,9 foizi bo‘lib, respublika o‘rtacha darajasidan yuqoridir [5].

Bunday demografik tarkib iqtisodiyot uchun “demografik dividend” imkoniyatini yaratadi: mehnatga layoqatli aholi ulushi ortganda, ularga ish o‘rinlari

va sifatli ta’lim ta’minlansa, iqtisodiy o‘sish tezlashadi [2]. Biroq bu imkoniyat o‘z-o‘zidan ro‘yobga chiqmaydi: yoshlar ta’lim va mehnat bozoriga jalb etilmasa, demografik omil iqtisodiy yukka aylanishi mumkin. Shu sababli yoshlar ishtirokini kengaytirish mexanizmlarini o‘rganish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Nazariy jihatdan yoshlarning iqtisodiy faolligi inson kapitali konsepsiyasi bilan izohlanadi: G. Becker ta’lim va kasbiy tayyorgarlikka kiritilgan sarmoyalar kelgusida daromad va unumdorlikni oshirishini asoslab bergan [1]. D. Bloom va hammualliflar aholi yosh tarkibidagi o‘zgarishlar to‘g‘ri iqtisodiy siyosat bilan qo‘llab-quvvatlanganda o‘sish omiliga aylanishini ko‘rsatgan [2]. Xalqaro Mehnat Tashkiloti hisobotlarida esa yoshlar o‘rtasida ishsizlik va norasmiy bandlik kattalarnikidan yuqori ekani qayd etiladi [3]. Ushbu maqolada bu qarashlar O‘zbekiston, xususan hududiy kesim sharoitida qo‘llanilgan.

Tadqiqotda tizimli va qiyosiy tahlil, statistik ma’lumotlarni guruhlash hamda me’yoriy-huquqiy hujjatlarni tahlil qilish usullaridan foydalanildi. Ma’lumot manbalari sifatida Davlat statistika qo‘mitasining rasmiy ma’lumotlari, Social Policy Lab tadqiqoti va qonun hujjatlari xizmat qildi.

Yoshlar siyosatining huquqiy asosi “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonun bilan mustahkamlangan [7]. “Yangi O‘zbekiston strategiyasi”da yoshlar uchun ta’lim, kasb va tadbirkorlik sharoitlarini yaratish davlat siyosatining muhim qismi sifatida ko‘rsatilgan [4], “O‘zbekiston–2030” strategiyasida esa inson kapitalini rivojlantirish va ish o‘rinlari yaratish asosiy maqsadlar qatorida belgilangan [6]. Amalda yoshlar ishlari agentligi, “Yoshlar daftari” tizimi, imtiyozli kreditlash hamda kasbiy va raqamli ko‘nikmalarga o‘qitish dasturlari joriy etilgan. 2026-yilning “Mahallani rivojlantirish va jamiyatni yuksaltirish yili” deb e’lon qilinishi esa yoshlar bilan ishlashni mahalla darajasiga yaqinlashtirish imkonini beradi.

Biroq natijalar yoshlar salohiyatidan hali to‘liq foydalanilmayotganini ko‘rsatadi. Social Policy Lab tadqiqotiga ko‘ra (2025-yilgi uy xo‘jaliklari byudjeti so‘rovi asosida), 14–30 yoshdagi yoshlarning 36,1 foizi band, 30,7 foizi ta’lim yoki kasbiy tayyorgarlikda, 33,2 foizi esa na ishlaydi, na o‘qiydi (NEET). Qizlar o‘rtasida bu ko‘rsatkich 48,4 foizga yetib, yigitlarnikidan (19,4 foiz) taxminan 2,5 baravar yuqori; kam ta’minlangan xo‘jaliklarda esa 53,9 foizni tashkil etadi. Eng yuqori ko‘rsatkichlar Namangan, Samarqand, Surxondaryo va Qashqadaryo viloyatlarida, eng past ko‘rsatkich Toshkent shahrida qayd etilgan [8].

Hududiy kesimda ham sezilarli farqlar mavjud. Davlat statistika qo‘mitasi ma’lumotlariga ko‘ra, yoshlarning mutlaq soni eng ko‘p Samarqand viloyatida (1,14 million kishi), aholidagi ulushi eng yuqori hududlar esa Qoraqalpog‘iston Respublikasi va Jizzax viloyati (26,9 foiz) hisoblanadi; eng past ulush Toshkent shahrida (23,4 foiz) qayd etilgan [5]. Yoshlar ulushi yuqori hududlarda ularni ish bilan ta’minlash va ta’limga jalb etish bo‘yicha talab ham yuqori bo‘ladi. Jizzax viloyati misolida bu yangi ish o‘rinlari yaratish va mahalliy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash zaruratini kuchaytiradi.

NEET ko‘rsatkichining yuqoriligi iqtisodiyot uchun bir necha oqibatga ega. Birinchidan, yoshlarning mehnat va ta’limdagi ishtirokidan kelib chiqadigan potensial yalpi ichki mahsulotning bir qismi yo‘qoladi. Ikkinchidan, uzoq muddat

ishlamaslik va o‘qimaslik malakaning eskirishiga va kelajakdagi daromad imkoniyatlarining pasayishiga olib keladi. Uchinchidan, qizlar o‘rtasidagi yuqori ko‘rsatkich mehnat resurslarining katta qismi iqtisodiy jarayonlardan chetda qolayotganini ko‘rsatadi.

Bu ma’lumotlardan kelib chiqib, yoshlar faolligini cheklovchi to‘rt omilni ajratish mumkin: ta’lim sifati bilan mehnat bozori talablari o‘rtasidagi nomuvofiqlik; yosh tadbirkorlar uchun boshlang‘ich kapital va garovsiz kreditlarga kirishning cheklanganligi; gender va hududiy tengsizlik; moliyaviy va raqamli savodxonlikning yetarli emasligi.

O‘tkazilgan tahlil asosida quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi. Birinchidan, oliy ta’lim muassasalarida ish beruvchilar bilan hamkorlikda amaliyot va stajirovkalarni kengaytirish, o‘quv rejalariga moliyaviy savodxonlik va tadbirkorlik asoslarini kiritish zarur. Ikkinchidan, yosh tadbirkorlar uchun kafolat fondlari va mikromoliyalashni rivojlantirish, tuman va mahallalarda biznes-inkubatorlar hamda mentorlik tizimini kuchaytirish lozim.

Uchinchidan, qizlar va qishloq yoshlari uchun raqamli ko‘nikmalar bo‘yicha bepul o‘quv markazlarini yo‘lga qo‘yish, masofaviy ish va frilans imkoniyatlarini kengaytirish maqsadga muvofiq. To‘rtinchidan, NEET ko‘rsatkichini tuman va mahalla kesimida muntazam kuzatib borish va uni yoshlar siyosati samaradorligining asosiy mezonlaridan biriga aylantirish tavsiya etiladi.

Beshinchidan, “Yoshlar daftari” va mahalla tizimi ma’lumotlarini uyg‘unlashtirib, NEET toifasidagi yoshlarni manzilli aniqlash hamda ularga individual yo‘l xaritasi – ta’limga qaytish, kasbga o‘qish yoki tadbirkorlik – taklif etish lozim. Oltinchidan, yosh tadbirkorlar uchun faoliyatning dastlabki yillarida soliq va hisobot yukini kamaytirish, ularga davlat xaridlarida va mahalliy ishlab chiqarish zanjirlarida ishtirok etish imkonini kengaytirish maqsadga muvofiq.

Xulosa qilib aytganda, yoshlar ishtirokini kengaytirish Yangi O‘zbekiston iqtisodiyotining raqobatbardoshligini ta’minlashning strategik shartidir. Huquqiy va institutsional asoslar yaratilgan bo‘lsa-da, yoshlarning uchdan bir qismi na ishlayotgani, na o‘qiyotgani demografik dividenddan to‘liq foydalanilmayotganini ko‘rsatadi. Taklif etilgan choralar – ta’lim va mehnat bozorini yaqinlashtirish, moliyaviy resurslarga kirishni osonlashtirish, gender va hududiy tengsizlikni kamaytirish hamda NEET ko‘rsatkichini muntazam monitoring qilish – yoshlarni iqtisodiy o‘sishning passiv qatnashchisidan faol harakatlantiruvchi kuchiga aylantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Becker G.S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis. – New York: NBER, 1964.
2. Bloom D.E., Canning D., Sevilla J. The Demographic Dividend: A New Perspective on the Economic Consequences of Population Change. – Santa Monica: RAND, 2003.
3. International Labour Organization. Global Employment Trends for Youth 2024. – Geneva: ILO, 2024.
4. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.

5. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston aholisining 25,7 foizini yoshlar tashkil etadi (2025-yil 1-yanvar holatiga). – stat.uz, 2025.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son “O‘zbekiston–2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni.
7. O‘zbekiston Respublikasining 2016-yil 14-sentabrdagi O‘RQ-406-son “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonuni.
8. Social Policy Lab. Ta’lim va mehnat bozoridan chetda qolgan yoshlar tadqiqoti (2025-yil uy xo‘jaliklari byudjeti so‘rovi asosida). – talimxabarlari.uz/74456, 2026-yil 2-iyul.

RAQAMLI INFRATUZILMA VA XIZMAT KO‘RSATISH SOHASI: O‘ZBEKISTON HUDUDLARI MISOLIDA TAHLIL

Oripova Mahfuza Isroil qizi
O‘zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali magistiratura talabasi

Annotatsiya. Maqolada internet qanchalik keng tarqalgan hududlarda xizmat ko‘rsatish sohasi ham rivojlanganmi, degan savol o‘rganildi. O‘zbekistonning 14 hududi bo‘yicha 2017–2024-yillardagi rasmiy ma’lumotlar (SIAT) solishtirildi. Internet abonentlari soni 100 aholiga 34,5 dan 86,5 gacha oshgan, hududlar o‘rtasidagi farq esa kamaygan. Biroq internet ko‘p bo‘lgan hududlarda xizmatlar hajmi faqat biroz yuqori, bu bog‘liqlik ishonchli emas. Xulosa: internetga ulanishning o‘zi xizmatlar sohasini rivojlantirishga yetarli emas, buning uchun raqamli ko‘nikmalar va mahalliy xizmat korxonalari ham kerak.

Kalit so‘zlar: raqamli infratuzilma, internet, xizmat ko‘rsatish sohasi, hududlar, korrelyatsiya.

Kirish

Bugungi kunda internet deyarli barcha xizmatlarda — savdo, bank, ta’lim, turizm, transportda — ishlatiladi. Internet narx va ma’lumot izlash xarajatlarini kamaytiradi va korxonaga ko‘proq mijozga chiqish imkonini beradi [1]. Lekin faqat internet bo‘lishining o‘zi yetarli emas: Jahon banki ta’kidlaganidek, raqamli texnologiyalar foyda berishi uchun odamlarning ko‘nikmasi, raqobat va yaxshi institutlar ham kerak [3]. O‘zbekistonda 4G qamrovi 2023-yilda 92 foizga yetgan, ammo aholining atigi 15 foizi asosiy kompyuter ko‘nikmalariga ega [4].

Davlat “Raqamli O‘zbekiston — 2030” strategiyasi orqali raqamli infratuzilmani rivojlantirmoqda [2]. Shu maqolada oddiy savol qo‘yiladi: internet ko‘proq tarqalgan hududlarda xizmatlar sohasi ham kuchliroqmi? Maqsad — rasmiy ma’lumotlar yordamida shu savolga javob topish.

Ma’lumotlar O‘zbekiston Milliy statistika qo‘mitasining SIAT portalidan olindi: (1) 100 aholiga to‘g‘ri keladigan internet abonentlari soni [5]; (2) hududlar bo‘yicha bozor xizmatlari hajmi (milliard so‘mda) [6]; (3) hudud aholisi soni, 2024-yil 1-yanvar holati [7]. Tahlil 14 hudud (Qoraqalpog‘iston, 12 viloyat va Toshkent shahri) uchun 2017–2024-yillarni qamraydi. 2017-yildan boshlab xizmatlar